

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Nkunguhato & Xiletelo xo Landzelerisa Ntirho swa ku Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe Ririmi ra le Kaya: Xitsonga

Giredi 2 Kotara 4

Vundzeni

Manghenelo	1
Swilaveko swo Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe	
Vuswikoti bya Ririmi ra le Kaya	2
Vundzeni bya Ririmi ra le Kaya	2
Ntivomimpfumawulo na Ku hlaya hi Ntlawa Loku Leteriwaka	3
Ku Tumbuluxa Ntolovelo wo Dyondza Ririmi	5
Ndzinganyeto wa Ntolovelo wa Vhiki na Vhiki wa FP HL	6
Migingiriko leyi ringanyetiweke ya FP HL (leyi adiresaka swilaveko swa Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe)	7
Ntivomimpfumawulo na Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	16
Nongonoko wa Ntivomimpfumawulo: Xitsonga HL	17
Rimba ra Nkunguhato & Xiletelo xo landzelerisa ntirho	21
Nkongomelo wa 1	22
Nkongomelo wa 2	24
Nkongomelo wa 3	26
Nkongomelo wa 4	28
Nkongomelo wa 5: Mpfuxeto	30
Nongonoko wa Makambelego	32
Nongonoko wo kambela: FP Ririmi ra le Kaya	32
Makambelego ya Madyondzelo	33
Matirhiselo ya Rhubiriki	34
Macincelo	35
Hi tshemba leswaku mi ta kuma xiletelo lexi xa makambelego xi ri lexi pfunaka swinene	35
Makambelego ya Madyondzelo: Khadi ra Mikutlunyo	36
Giredi 2 Kotara 4: Xikombiso xa Ntirho wa Makambelego ya Mafundza	37

Manghenelo

Eka vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo,

Ntungu wa COVID-19 wu hi siye hi ri na ntlhonthlo lowukulu eka dyondzo. Tanihiloko hi tlhelela eka 'ku dyondza ka ntolovelovelo', hinkwerhu hi fanele ku tirha hi vutlhari na ku chivirika ku tiyisisa leswaku sisiteme ya hina yi tlhelela ematshan'wini.

Leswi i swa nkoka eka Xiyimo xa Masungulo, laha vana va dyondzaka masungulo ya vuswikoti byo hlaya na ku tsala. Afrika Dzonga yi lava n'wina ku tirha hi ku hetiseka ku hlomisa vadyondzi hi vuswikoti lebyi, leswaku va nga dyondzi ntsena ku hlaya, kambe va hetelela va kota ku 'hlayela ku dyondza'.

Tsalwa leri ri vumberiwe ku mi pfuna ku fikelela leswi. Hi ku tirhisa kungu leri hi nongonoko, ha tshemba leswaku mi nga kota ku pfala nkarhi lowu lahlekeke wo dyondzisa no dyondza, na ku fikisa vadyondzi va n'wina eka levhele leyi va faneleke ku va eka yona.

Ha mi khensa eka ku tiboha, ku tinyiketela ka n'wina na ku tirha hi matimba loku lavekaka.

I ntiyiso mi le ku akeni ka rixaka,

Hi mi navelela mikateko eka kotara leyi nga mahlweni,

Xipanu xa NECT Ririmi ra le Kaya

Swilaveko swo Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe

- Ku na 10 wa mavhiki eka ku Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa DBE Kotara ya 4.
- Mavhiki lawa ya 10 ya avanyisiwe hi 5 wa mindzhendzeleko yo dyondza.
- Eka mavhiki ma2 man'wana na man'wana ya ndzhendzeleko, swiyenge hinkwaswo swo dyondza ririmi swi fanele swi angarheriwile hi ndlela leyi landzelaka, hi ku tirhisa nkarhi wa mpimohansi:

MPIMO WA LE HANSI WA XIPHOKHAMA MAAVELO YA NKARHI	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
Ku yingisela & ku vulavula	45 wa timinete	45 wa timinete	45 wa timinete
Ku hlaya & Ntivomimpfumawulo	4 wa tiawara 30 wa timinete	4 wa tiawara 30 wa timinete	4 wa tiawara 30 wa timinete
Ntivontsalo	awara 1	45 wa timinete	45 wa timinete
Ku tsala	45 wa timinete	awara 1	awara 1
NTSENGO	7 WA TIAWARA	7 WA TIAWARA	7 WA TIAWARA

Vuswikoti bya Ririmi ra le Kaya

- Ku Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa Ririmi ra le Kaya ku vumberiwe ku komba vadyondzisi leswaku hi byihi vuswikoti lebyi va faneleke ku byi aka eka xiyenge xin'wana na xin'wana xa ririmi.
- I swa nkoka ku lemuka leswaku eka mavhiki mambirhi man'wana na man'wana, vuswikoti lebyi hlulukisiwaka bya fana ku ya hi xiyenge, kutani ku na mbuyelelo wo tala ku hlulukisa na ku tiyisisa vuswikoti.

Vundzeni bya Ririmi ra le Kaya

- Eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi man'wana na man'wana, vadyondzisi va fanele ku hlawula nkongomelo.
- Nkongomelo lowu wu hlamusela vundzeni bya ndzhendzeleko wolowo.
- Xikombiso, loko mudyondzisi a hlawula nkongomelo '**Hinkwerhu hi ya exikolweni**', vundzeni hinkwabyo byi fanele ku va na vuxaka na nkongomelo lowu, ku katsa:
 - Ntivomarito** lowu dyondzisiwaka, xik: **hlaya, yelanisa; pimanisa; dyondza; China; giredi ya vumbirhi**, sw. na sw.
 - Swinsin'wana kumbe tinsimu** leti dyondzisiwaka, xik: **Ndzi rhandza ku hlaya na ku tsala**
 - Xitori xo hlaya swin'we** lexi hlayiwaka, xik: Xitori lexi nga na nhlokomhaka: **Giredi ya vumbirhi eAfrika Dzonga na le China**
 - Nghingiriko wo tsala** lowu vadyondzi va faneleke ku wu hetisa, xik: **Tsala swivulwa swi2 hi leswi vadyondzi va swi endlaka eAfrika Dzonga na le China.**

Ntivotimpfumawulo na Ku hlaya hi Ntlawa Loku Leteriwaka

- Vundzeni lebyi nga riki na vuxaka na nkongomelo i ntivotimpfumawulo na ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka ntsena.
- Leswaku va kota ku dyondza ku hlaya, vadyondzi va fanele ku dyondza mimpfumawulo ya ririmi hi nongonoko, na ku twanana na ku hambanisa mimpfumawulo leyi.
- Kutani, va fanele ku titoloveta ku hlaya marito na switori hi ku tirhisa vutivi bya vona bya mimpfumawulo ku twarisa marito.

A hi voneni leswaku hi byihi vuswikoti na vundzeni lebyi longoloxiweke eka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa Giredi ya 2 Kotara 4:

NKOMISO WO VUYETA NKUNGUHATO WO DYONDZISA WA LEMBE NA LEMBE: GIREDI 2 Kotara 4	
KU YINGISELA NA KU VULAVULA	
1	U vulavula hi mintokoto ya yena n'wini, na mahungu yo tala hi ku angarhela
2	U yingisela ndzandzelelano wa swileriso kutani a angula hi mfanelo
3	U yingisela handle ka ku nghenelela van'wana a ri karhi a kombisana xichavo eka xivulavuri
4	U vutisa swivutiso swa ntvisiso
5	U teka xiave eka mikanerisano, a vutisa no hlamula swivutiso
6	U ringanyeta tinhlokomhaka to kanerisana
7	U nyika xiviko xa ntlawa lowu a tirhaka na wona
8	U ringanyeta switshunxo eka swiphiso
9	U teka xiave eka mintlangu ya marito, tanihi ndza hlometela
10	U tirhisa matheme yo fana na maviti, mahlawuri, maendli, masivi, hefemulo, xivutiso, ndzimana loko a ri karhi a vulavula hi matsalelo ya yena n'wini
11	U twisisa no tirhisa ririmi leri faneleke ra tidyondzo to hambanahambana
12	U yingisela no angula xivulavuri lexi a nga xi voniki
13	U yingisela vuxokoxoko bya switori kutani a hlamula swivutiso swo pfuleka a seketela na nhlamulo
14	U kombisa matitwelo ya yena hi xitshuriwa a tlhela a nyika swivangelo
15	U vula misavu na switekatekisano hi vuanakanyi, a ri karhi a tirhisa mpfumawulo wa rito na thoni leswi faneleke

NTIVOMIMPFUMAWULO	
Xitsundzuxo eka mudyondzisi:	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Tiyiyisa leswaku wa vumba na ku phemelela marito:</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Swo twiwa (ndzemuko wa mimpfumawulo)</i> • <i>Swo twiwa na swo voniwa (ntivotimpfumawulo)</i> 	
1	U kombisa vuxaka bya mimpfumawulo ya maletere hinkwawo lama dyondziweke, ku katsa: mimpfumawulo leyi yimaka yoxe, switatisi swo famba hi swimbirhimbirhi, switwari leswi fambaka hi swimbirhimbirhi, switatisi leswi fambaka hi swimbirhimbirhi
2	U aka na ku phemelela marito hi ku tirhisa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondzisiweke, ku katsa: mimpfumawulo leyi yimaka yoxe, swo famba hi ximbirhimbirhi, switwari leswi fambaka hi ximbirhimbirhi, switatisi leswi fambaka hi ximbirhimbirhi
3	U hlaya marito lama a ma dyondzeke eka tidyondzo ta mimpfumawulo na le ka switshuriwa swin'wana
4	U dyondza ku peleta marito yo ringana khume hi vhiki ya huma eka tidyondzo ta mimpfumawulo na le ka marito lama ya voniwaka.
5	U ntlawahata marito yo fana lawa ya welaka ehansi ka ndyangu wun'we wa mimpfumawulo
6	U tsala swivulwa swi2 leswi vitaneriwaka hi mudyondzisi

NTIVOMIMPFUMAWULO

7 U lemuka na ku hlaya:

- a Switwari swintshwa leswi fambaka hi ximbirhimbirhi, xik: 'aa', 'ii'
- b Marito ya swirhang'i swa vunyingi (ti-) emasungulweni ya rito
- c U pfuxeta switatisi leswi tolovelekeke swo famba hi swimbirhimbirhi eku sunguleni na le xikarhi ka marito, xikombiso: **sw**-eka, **tl**-ula, mu-**tw**-a, ri-**by**-e
- d U lemuka switwari swo famaba hi swimbirhi xik: ue, uo, io

NTIVONTSALO

- 1 U tsala maletere lamakulu na lamatsongo hi mfanelo, rivilo na nkhaqato
- 2 U siya ndhawu leyi faneleke exikarhi ka marito exivulweni
- 3 U kota ku tirhisa switirhisiwa swo tsala hi voko : penisele, rhaba, rhula
- 4 Matsalelo ma fana a ma gombonyokanga: vukulu bya maletere lamatsongo na lamakulu endzeni ka rito
- 5 U tirhisa matsalelo yo ka ya nga ri yo koka eka hinkwaswo leswi a tsalelaka ku swi hlayisakaU kopunula no tsala tipatironi ta matsalelo eka matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka
- 6 U sungula ku dyondza ku tsala hi muxaka wa matsalelo yo hlanganisela
- 7 U kopunula no tsala kwalomu ka maletere ya alifabete mambirhi hi matsalelo yo hlanganisela marito hi vhiki
- 8 U kopunula no tsala marito yo koma eka matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka
- 9 U kopunula no tsala swivulwa swo koma eka matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka
 - *Muxaka wa matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka wu ta lawuriwa hi pholisi ya ntivontsalo ya xikolo/ pholisi ya xifundzankulu*

KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Switsundzuko eka mudyondzisi:

- *Veka vadyondzi hi mintlawu ya vuswikoti byo fana byo hlaya.*
- *Hlawula switshuriwa/tibuku leti nga ta levhele leyi faneleke ntlawa wun'wana na wun'wana.*
- *Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe na ku nyika swiletelo loko va karhi va hlaya.*

- 1 Mudyondzi u hlayela ehenhla xitshuriwa xa xiyimo xa yena eka ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka hi mudyondzisi
- 2 U hlaya tibuku ta leswi nga tshembisiki na ta leswi tshembisaka
- 3 U tirhisa marito yo voniwa, ntivomimpfumawulo, nxopaxopo wa ximbangu na xivumbeko swo hlamusela vuswikoti loko ku hlayiwa
- 4 U tirhisa vundzeni na maqhinga ya mahlayelo leswaku a kuma ntwisiso
- 5 U ya emahlweni a aka ntivomarito yo tsariwa
- 6 U hlaya hi nkholuko na rivilo leri engeteleleke a ri karhi a tirhisa matwariselo lamanene ya marito
- 7 U tilawula hi yexe loko a hlaya, hi tlhelo ra ndzemuko na matwisiselo wa marito
- 8 U tirhisa maqhinga yo tilulamisa, xik: ku hlaya nakambe, ku yimanyana na ku titoloveta rito a nga si ri hlayela ehenhla

KU HLAYA KA MUNHU UN'WE

- 1 U hlayela ehenhla a hlayela munghana wa yena
- 2 U tsakela ku tihlayela yexe mhaka yo tika kumbe mahungu eka switshuriwa swo hambana leswi kumekaka
- 3 u hlaya leswi a swi tsaleke na swa van'wana
- 4 U tlanga mintlangu yo hlaya a tlhela a hetisa migingiriko ku tiyisisa vuswikoti byo hlaya ni bya ntivomarito

KU HLAYA SWIN'WE

- 1 U hlaya buku na tllasi hinkwayo swin'we na mudyondzisi/ U yingisela na ku landzelela loko mudyondzisi a karhi a hlaya (swo tshembisa na swo kala swi nga tshembisi)
- 2 U hlaya switlhokovetselo na tinsimu na mudyondzisi a kanerisana hi swivumbeko swo hambana na ku hlawula marito lemuka ndzandzelelano wa swiendleko exitorini
- 3 U hlamula swivutiso swa xiyimo xa le henhla leswi kongomisiweke eka xitshuriwa lexi hlayiweke
- 4 U nyika mavonelo ya yena eka leswi hlayiweke
- 5 U nyika mavonelo ya yena hi xitori loko xi rhandzeka kumbe xi nga rhandzeki na ku seketela nhlamulo
- 6 U nyika mavonelo ya yena ku angula eka leswi tsariweke eka phephahungu, magazini, swifaniso na tiphositaro

KU TSALA

Switsundzuxo eka mudyondzisi:

- *Tirhisa migingiriko yo tsala swin'we ku kombisa matsalelo yo landzelela magoza (ku kunguhata, ku pfapfarhuta, na ku hangalasa).*
- *Nyika vadyondzi rimba ra matsalelo ku va pfuna ku va va tsala switori swa vona vini*

- 1 U teka xiave eka nkanerisano wo hlawula nhlokomhaka leyi ku faneleke ku tsariwa hi yona
- 2 U peleta marito lama tolovelekeke hi mfanelo a tlhela a ringeta ku peleta marito yo ka ya nga tolovelekangi hi ku tirhisa vutivi bya ntivomimpfumawulo
- 3 U tiendlela xihlayisamarito na dikixinari U hlayela mudyondzikulobye leswi a titsaleleke swona U hlaya no kanerisana hi matsalelo ya yena n'wini na mudyondzikulobye
- 4 **U hetisa mitirho yo tsala, swi katsa ku kunguhata, ku pfapfarhuta na ku hangalasa:**
 - a U tsala ndzimana yin'we ya swivulwa leswi nga riki ehansi ka ntlhanu hi mintokoto ya yena n'wini na swiendleko swo fana na mahungu ya siku na siku
 - b Tindzimana ti2 ta swivulwa leswi nga riki ehansi ka khume hi mintokoto ya yena n'wini na swiendleko
 - c U tirhisa ririmi ro tanihi 'khale wa khaleni' na 'eku heteleleni'
 - d U longoloxa mahungu eka chati kumbe tafula
 - e U ringeta marito a tsala xitlhokovetselo xo olova
- 5 **U lemuka na ku tirhisa ririmi hi mfanelo, ku katsa na:**
 - a Swihikahato: hiko, hefemulo, xivutiso, rihlamari na maletere lamakulu
 - b Masivi
 - c Maviti
 - d Maendli
 - e Nkarhi wa sweswi
 - f Nkarhi lowu nga hundza
 - g Nkarhi lowu taka
 - h Marito yo xaxameta, tanihi: xo sungula, xo landzela na xo hetelela

Ku Tumbuluxa Ntolovelo wo Dyondza Ririmi

- Ndlela yin'wana ya kahle swinene yo tiyisisa leswaku u tirhisa nkarhi lowu pimiweke hi mfanelo ku angarhela hinkwabyo vuswikoti lebyi nga le ka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe, i ku tumbuluxa ntolovelo wo dyondza ririmi.
- Laha hansi ku na ndzinganyeto wa ntolovelo wa vhiki na vhiki, lowu nga tirhisiwaka eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi.
 - Ntolovelo lowu wu tirhisa NKARHI WA MPIMO WA LE HANSI eka Ririmi ra le Kaya (7 wa tiawara)
 - Ntolovelo lowu wu ringanele ku tirha eka tigiredi hinkwato

Ndzinganyeto wa Ntolovelo wa Vhiki na Vhiki wa FP HL

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	NKARHI: NTSENGO	NKARHI: KU YINGISELA & KU VULAVULA	NKARHI: KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	NKARHI: KU YINGISELA & NTIVOMIMPUMAWULO	NKARHI: KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	NKARHI: KU YINGISELA & NTIVOMIMPUMAWULO
Musumbhunuku	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete				
	NTIVONTSALO	Makabelelo ya nkamafundza	15 wa timinete				15 wa timinete	
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete			
	KU TSALA	Ku tsala swin'we na maendlelo	30 wa timinete					30 wa timinete
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
Ravumbirhi	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	15 wa timinete		15 wa timinete			
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	15 wa timinete				15 wa timinete	
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete				
Ravunharhu	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	15 wa timinete		15 wa timinete			
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	15 wa timinete				15 wa timinete	
	KU TSALA	Ku tsala swin'we na maendlelo	30 wa timinete					30 wa timinete
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete			
Ravumune	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete				
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete			
Ravunthanu	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	15 wa timinete				15 wa timinete	
	KU TSALA	Ku tsala swin'we na maendlelo	30 wa timinete					30 wa timinete
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete			
Ravuntlhanu	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete				
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete			
			7 wa tiawara	45 wa timinete	4 wa tiawara 30 wa timinete	45 wa timinete	45 wa timinete	awara yil

Xana wa swi vona leswaku nkarhi lowu averiweke xiyenge xin'wana na xin'wana i wa ntiyiso?

Migingiriko leyi ringanyetiweke ya FP HL (leyi adiresaka swilaveko swa Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe)

- Leswi vuswikoti byo tala byo fana byi faneleke ku hluvukisiwa, swi nga va vonelo ra kahle ku endla migingiriko yo fana kumbe yo yelana vhiki rin'wana na rin'wana.
 - Leswi swi tiyisisa leswaku u angarhela vuswikoti hinkwabyo lebyi lavekaka eka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe
 - Swi tlhela swi endla ku dyondzisa na ku dyondza swi humelela, hikuva loko wena na vadyondzi mi tolovela migingiriko leyi, ku ta tirhisiwa nkarhi wutsongo eka tinhlamuselo
- Kungu leri nga laha hansi ri ringanyeta migingiriko ya ntolovelo leyi mi nga yi endlaka vhiki rin'wana na rin'wana ku fikelela swilaveko swa Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe.
- Laha vuswikoti kumbe vundzeni byo hlawuleka byi faneleke ku fikeleriwa (ku ya hi ATP) leswi na swona swi nghenisiwile.
- Xitsundzuxo: Vadyondzisi va fanele ku tirhisa migingiriko ya Buku yo Tirhela hinkwako loko swi fanela.

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Musumbhunuku	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	<ul style="list-style-type: none"> • Tivisa nkongomelo • Dyondzisa marito ma3 ya ntivomarito • Dyondzisa risimu kumbe xinsin'wana xa mbuyelelo • Vadyondzi va engetela marito eka tidikixinari ta vona vini
	NTIVONTSALO	Makambeleso ya nkamafundza	<ul style="list-style-type: none"> • Endla makambeleso ya nkamafundza ku vona loko vadyondzi va tsundzuka mimpfumawulo leyi dyondzisiweke na marito • Kombela vadyondzi ku tsala 10 wa marito lama tekiweke eka dyondzo ya ntivomimpfumawulo na marito yo voniwa • Tlhela u languta ntivontsalo – ku vumba letere, maletere lamakulu, ku siya ndhawu
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we U NGA SI SUNGULA KU HLAYA	<ul style="list-style-type: none"> • U nga si sungula ku hlaya • Komba vadyondzi swifaniso swa xitori • Vutisa leswaku ku humelela yini • Va kombeli ku endla minkumbetelo • Va kombeli ku vula mbangu wa kona

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Musumbhunuku	KU TSALA (Vhiki ra 1 ra ndzhendzeleko)	Ku tsala swin'we na maendlelo: MAKUNGUHATELO	<ul style="list-style-type: none"> • Kombela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka • Byela vadyondzi ntirho wa ku tsala lowu u wu hlawuleke, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ndzimana yi1 ya 6 wa swivulwa b Tindzimana ti2 ta 10 wa swivulwa c Lulamisa mahungu eka chati kumbe tafula d Xitlhokovetselo xo olova kumbe risimu • Komba vadyondzi ndlela yo KUNGUHATA ku tsala ka vona • Kombela mavonelo ya kungu (ku tsala swin'we) • Kombela vadyondzi ku hetisa makungu ya vona (a ku koperiwi)
	KU TSALA (Vhiki ra 2 ra ndzhendzeleko)	Ku tsala swin'we na maendlelo: MAHLELEO	<ul style="list-style-type: none"> • Tsala mpfapfarhuto wa wena exitsalelweni • Tsala nongonoko wa mahlelelo exitsalelweni • Komba vadyondzi ku HLELA ku tsala ka vona va tirhisa nongonoko wa mahlelelo (ku tsala swin'we) • Kombela vadyondzi ku hlela ku tsala ka vona kumbe swa munghana
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> • Tshamisisa tilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) • Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE • Vitana ntlawa wutsongo wu ta tirha na wena (ntlawa wa vuswikoti byo fana)Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwa na ntlawa • Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona • Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumbirhi	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> • Tirha u landzerisisa nongonoko wa ntivomimpfumawulo wa ririmi ra wena • Dyondzisa vadyondzi ku hlaya mpfumawulo wuntshwa • Va dyondzise ku hlaya marito lama tirhisaka mpfumawulo lowuntshwa na mimpfumawulo leyi dyondzisiweke (marito lama hundzuluxekaka) • Komba vadyondzi ku phemelela na ku vumba marito • Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> • I vonelo ra kahle ku yelanisa ntivontsalo na ntivomimpfumawulo • Dyondzisa vadyondzi ku tsala letere kumbe mpfumawulo lowu dyondziweke (tsalelo ro koka ra Giredi 2&3) • Dyondzisa vadyondzi ku tsala marito na swivulwa leswi tirhisaka mpfumawulo wolowo • Lulamisa mudyondzi eka makhomelo ya penisele, matshamelo, ku vumba letere, ku siya ndhawu na sayizi • Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we KU HLAYA KO SUNGULA	<ul style="list-style-type: none"> • Ku hlaya ko sungula • Hlayela vadyondzi xitori hi nkholuko na ku kombisa matitwelo • Yima u hlamusela laha swi faneleke • Kombisa na ku hlamusela swihlawulekisi swa ririmi, ku katsa: <ul style="list-style-type: none"> a Ku hikahata b Vamavizweni c Maritofularha d Vunyingi • Endzhaku ko hlaya, vutisa swivutiso swa mixaka leyi: <ul style="list-style-type: none"> a Ku tsundzuka (mani, kwihi, rini, yini, sw. na sw.) b Ndzandzelelano (ku sungule yini swi humelela, ku landzela yini, ku hetelela yini) c Vonelo na ku seketela (xana u swi tsakerile/ xana u ehlekete yini hi/ nyika xivangelo, sw. na sw.)

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumbirhi	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> • Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) • Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE • Vitana ntlawa wutsongo wu ta tirha na wena (ntlawa wa vuswikoti byo fana)Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwa na ntlawa • Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona • Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe
	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	<ul style="list-style-type: none"> • Dyondzisa marito ma3 ya nkongomelo wa ntivomarito • Yimbelela risimu kumbe u vula xinsin'wana • Vadyondzi va engetela marito eka tidikixinari ta vona vini • Endla nghingiriko wun'wana wa swa nomo, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Mahungu - Kombela vadyondzi va 2 ku avelana hi mahungu b Vutshila byo rungula xitori – Kombela vadyondzi hinkwavo ku tiendlela nkongomelo wa switori swa vona na ku avelana na munghana c Mintlangu – Tlangani ntlangu wa ririmi d Misavu– Kombela vadyondzi va 2 ku endla misavu kumbe xitekatekisana e U nyika xiviko xa ntlawa lowu a tirhaka na wona f U yingisela no angula xivulavuri lexi a nga xi voniki

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumbirhi	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> • Tirha u landzerisisa nongonoko wa ntivomimpfumawulo wa ririmi ra wena • Dyondzisa vadyondzi ku hlaya mpfumawulo wuntshwa • Va dyondzise ku hlaya marito lama tirhisaka mpfumawulo lowuntshwa na mimpfumawulo leyi dyondzisiweke (marito lama hundzuluxekaka) • Komba vadyondzi kuphemelela na ku vumba marito • Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> • I vonelo ra kahle ku yelanisa ntivontsalo na ntivomimpfumawulo • Dyondzisa vadyondzi ku tsala letere kumbe mpfumawulo lowu dyondziweke (tsalelo ro koka ra Giredi 2&3) • Dyondzisa vadyondzi ku tsala marito na swivulwa leswi tirhisaka mpfumawulo wolowo • Lulamisa makhomelo ya penisele, matshamelo, ku vumba letere, ku siya ndhawu na sayizi • Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE
	KU TSALA (Vhiki ra 1 ra ndzhendzeleko)	Ku tsala swin'we na maendlelo MPFAPFARHUTO	<ul style="list-style-type: none"> • Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala • Tsala kungu ra wena exitsalelweni • Tsala rimba ra matsalelo exitsalelweni • Komba vadyondzi ku MPFAPFARHUTA ku tsala ka vona (ku tsala swin'we) • Byela vadyondzi ku tirhisa kungu ra vona na rimba ra matsalelo ku tsala mipfapfarhuto ya vona
	KU TSALA (Vhiki ra 2 ra ndzhendzeleko)	Ku tsala swin'we na maendlelo KU HANGALASA NA KU NYIKA VAN'WANA VA HLAYA	<ul style="list-style-type: none"> • Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala • Tsala mpfapfarhuto lowu nga hleriwa exitsalelweni • Tlhela mi hlaya ku hlela ka n'wina nakambe • Kombisa vadyondzi ku HANGALASA ku tsala ka wena hi ku tlhela u tsala swi basa ku ri hava swihoxo, na ku tatisa xifaniso • Byela vadyondzi ku hangasa ku tsala ka vona • Kombela vadyondzi ku avelana hi ku tsala ka vona na munghana – a hlaya swa yena na swa van'wana

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravunharhu	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE Vitana ntlawa lowutsongo ku ta tirha na wena(ntlawa wa vuswikoti byo fana) Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwa na ntlawa Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumune	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	<ul style="list-style-type: none"> Pfuxeta mimpfumawulo yimbirhi leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu Endla nghingiriko wa ntivomimpfumawulo na tlilasi, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ku twananisa mimpfumawulo ku vumba marito b Ku hambanisa marito ma va mimpfumawulo c Ku phemelela marito ma va mapeletwana d Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we KU HLAYA KA VUMBIRHI	<ul style="list-style-type: none"> Ku hlaya ka vumbirhi Hlayela vadyondzi xitori hi nkholuko na ku kombisa matitwelo Endzhaku ko hlaya, vutisa swivutiso swi katsa : <ul style="list-style-type: none"> a Ndzandzelelano (ku sungule yini swi humelela, ku landzela yini, xo hetelela) b Vonelo na ku seketela (xana u tsakerile /xana a wu ehleketa yini hi / nyika xivangelo, sw. na sw) c Swivutiso swa xiyimo xa le henhla (hikokwalaho ka yini u ehleketa / loko a wu ri ___ xana a wu ta endla yini / xana u nga yelanisa na ... / sw. na sw) Kombela vadyondzi ku tivumbela swivutiso swa vona vini mayelana na xitshuriwa, kutani va vutisa munghana

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumune			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE Vitana ntlawa lowutsongo ku ta tirha na wena (ntlawa wa vuswikoti byo fana) Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwana ntlawa Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravuntlhanu	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	<ul style="list-style-type: none"> Dyondzisa marito ma3 ya nkongomelo wa ntivomarito Yimbelela risimu kumbe u vula xinsin'wana Endla nghingiriko wun'wana wa swa nomo, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Veka vadyondzi hi mintlawa ku kanerisana hi xitshuriwa, hi ku tirhisa rimba- komba matitwelo na mavonelo na ku seketela tinhlamulo (Ndzi tsakise... / A ndzi tsakisiwanga ... / Ndzi ehleketa leswaku xitshuriwa xi tsaleriwe ku ...) b Vutshila byo rungula xitori – Kombela vadyondzi ku tirha hi mitlawa ku huma na nkongomelo wa xitori
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	<ul style="list-style-type: none"> Pfuxeta mimpfumawulo yimbirhi leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu, na yin'wana leyi dyondziweke eka Kotara leyi Endla nghingiriko wa ntivomimpfumawulo na tlilasi, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ku twananisa mimpfumawulo ku vumba marito b Ku hambanisa marito ma va mimpfumawulo c Ku vumba marito hi ku tirhisa mimpfumawulo– Kuma Rito d Tsala swivulwa swa vona vini hi ku tirhisa marito ya ntivomimpfumawulo e Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravuntlhanu	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we ENDZHAKU KA KU HLAYA	<ul style="list-style-type: none"> • Endzhaku ka ku hlaya • Endla nghingiriko ku va ngenisa exitorini hi vuenti, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ntlangu wo encenyeta – veka vadyondzi hi mitlawa ku encenyeta xitori b Mahetelelo mantshwa – Byela vadyondzi leswaku va ta endla mahetelelo mantshwa ya xitori kutani va byela vanghana c Rungula xitori tanihi ntlawa – xirho xin'wana na xin'wana xi vula xiphemu xa xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke d Rungula xitori na munghana – munghana u vula xiphemu xa xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke e Komisa – mudyondzi un'wana na un'wana u byela munghana leswaku xitori a xi ri mayelana na yini hi swivulwa swi 2-3 f Komba matitwelo na mavonelo na ku seketela tinhlamulo g Nyika vadyondzi vo hambana nkarhi wo nyika xiviko hi ntirho wa ntlawa
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> • Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) • Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE • Vitana ntlawa lowutsongo ku ta tirha na wena(ntlawa wa vuswikoti byo fana) • Endla mpfuxeto wa ntivompfumawulo na wa marito yo tsariwana ntlawa • Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona • Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

Xana u swi lemukile leswaku endzeni ka xiyenge xin'wana na xin'wana, mitolovelo na yona yi tirhisiwile? Languta loko u yi lemukile mitolovelo hinkwayo leyi katsiweke:

MIGINGIRIKO YA SWA NOMO

- Musumbhunuku: Tivisa nkongomelo, dyondzisa ntivomarito, dyondzisa risimu kumbe xinsin'wana
- Ravunharhu: Dyondzisa ntivomarito, yimbelela risimu kumbe xinsin'wana, endla nghingiriko wun'wana
- Ravuntlhanu: Dyondzisa ntivomarito, yimbelela risimu kumbe xinsin'wana, endla nghingiriko wun'wana

NTIVOMIMPFUMAWULO & NTIVONTSALO

- Musumbhunuku: Endla makambeleso ya nkamafundza ku kamba vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo
- Ravumbirhi: Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito; dyondzisa matsalelo ya maletere na marito
- Ravunharhu: Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito; dyondzisa matsalelo ya maletere na marito
- Ravumune: Endla nghingiriko ku titoloveta ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke
- Ravuntlhanu: Endla nghingiriko ku titoloveta ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke

KU HLAYA SWIN'WE

- Musumbhunuku: U nga si sungula ku hlaya
- Ravumbirhi: Ku hlaya ko sungula
- Ravumune: Ku hlaya ka vumbirhi
- Ravuntlhanu: Endzhaku ka ku hlaya

KU TSALA

- Vhiki 1 Musumbhunuku: Nkunguhato
- Vhiki 1 Ravunharhu: Mpfapfarhuto
- Vhiki 2 Musumbhunuku: Ku hlela
- Vhiki 2 Ravunharhu: Ku hangalasa na ku nyika van'wana va hlaya

Xana leswi swa twala? Xana mi nga endla ku cinca kwihhi?

Ntivomimpfumawulo na Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Tanihi mudyondzi wa xiyimo xa masungulo, vutihlamuleri bya wena i ku tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku hlaya!

Swiletelo swin'wana swa masungulo leswi u faneleke ku swi landzela ku dyondzisa ntivomimpfumawulo hi leswi:

- 1 Tiyisisa leswaku u na nongonoko wa ntivomimpfumawulo lowu heleleke, lowu katsaka mimpfumawulo hinkwayo ya ririmi ra wena.**
 - Nongonoko wa Ntivomimpfumawulo wa NECT wa Xitsonga wu nghenisiwile laha hansi – tshunxeka ku swi tirhisa leswi, kumbe ku tirhisa nongonoko wun'wana wa ntivomimpfumawulo lowu bumabumeriweke hi xifundzankulu xa n'wina, xifundzantsongo kumbe xikolo.
- 2 Tirha u landzerisisa nongonoko wa ntivomarito wa wena. Eka mpfumawulo wun'wana na wun'wana:**
 - Tiyisisa leswaku vadyondzi va wu twa mpfumawulo, va tiva mpfumawulo eka marito.
 - Dyondzisa vuxaka bya letere na mpfumawulo – leswi mpfumawulo wu langutekisaka xiswona.
 - Va toloveti ku twananisa mpfumawulo na yin'wana mimpfumawulo leyi va yi tivaka ku vumba marito.
 - Hlaya switshuriwa leswi katsaka marito lama tirhisaka mpfumawulo.
 - Endla mpfuxeto wa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke nkarhi na nkarhi.

Swiletelo swin'wana swa masungulo leswi u faneleke ku swi landzela ku dyondzisa ku hlaya hi leswi:

- 1** Veka vadyondzi hi mitlawa ya vuswikoti byo hlaya byo fana.
- 2** Vitana ntlawa wun'wana na wun'wana ku ta ku hlayela kan'we hi vhiki.
- 3** Hi vahlayi lava tikeriwaka, ringeta ku va yingisela kambirhi kumbe kanharhu hi vhiki.
- 4** Tirhisa xitshuriwa lexi ringaneke levhele – eka yin'wana mitlawa, swi nga ha lava u endla mpfuxeto wa mimpfumawulo na ku vumba marito.
- 5** Loko u tirha na ntlawa, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 6** Dyondzisa vadyondzi ku twarisa marito lawa va nga wa tiviki – loko mudyondzi a fika eka rito leri a nga swi kotiki ku ri hlaya, n'wi pfune ku ri twarisa. U nga ri tluli kumbe u vitana mudyondzi un'wana ku ri hlaya.
- 7** Hi mikarhi ya ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, veka vadyondzi hi vambirhimbirhi ku hetisa migingiriko yo hlaya swin'we, loko wena u ri karhi u tirha na ntlawa lowutsongo.

Nongonoko wa Ntivomimpfumawulo: Xitsonga HL

- I swa nkoka swinene ku dyondzisa vadyondzi mimpfumawulo hinkwayo ya ririmi.
- Mimpfumawulo leyi dyondzisiweke eka nongonoko wa Xitsonga eka NECT RIRIMI RA LE KAYA Xitsonga wu longoloxiwile – tshunxeka ku tirhisa xiletelo lexi.
- Hikokwalaho ka ntungu, vana vo tala va hundziwile hi ku letela ka nkoka eka ntvomimpfumawulo.
- Mi komberiwa ku kumisisa leswaku hi yihi mimpfumawulo leyi vadyondzi va yi tivaka na leyi va nga yi tiviki, kutani mi tirha hi ku landzerisisa nongonoko, ku adiresa ku lahlekeriwa kun’wana na kun’wana ka ku dyondza.

Xiya:

- **Mimpfumawulo leyi nga le ka tibuloko ta mpunga** ti hlawuriwile eka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa Giredi 2 Kotara 4 (ehenhla ka hinkwaswo, na mimpfumawulo hinkwayo yo famba hi un’we un’we)
- Ringeta ku tiyisisa leswaku vadyondzi va yi tiva mimpfumawulo leyi

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
a				
m	m-a = ma	m-a-m-a = mama		
o	o-m-a = oma			
n	n-o-n-a = nona	n-o-m-o = nomo	m-o-n-a = mona	
i	i-n-a = ina	m-i-n-a = mina	m-i = mi	
l	l-a = la	l-o-l-o = lolo	l-a-l-a = lala	
b	b-a-n-a = bana	b-a-n-a-n-a = banana	b-o-l-o = bolo	
u	b-u-l-u = bulu	b-a-l-u-n-i = baluni	b-u-l-o = bulo	
d	d-u-l-u = dulu	d-a-m-u = damu	d-i-m-a = dima	
e	d-e-l-e-l-a = delela	d-e-m-a = dema	d-e-l-a = dela	
c	c-a-c-a = caca	c-i-n-a = cina	c-e-l-a = cela	
h	h-o-m-u = homu	h-u-h-a = huha	h-a-d-a = hada	
g	g-u-l-a = gula	g-e-d-e = gede	g-u-g-a = guga	
s	s-i-l-a = sila	s-e-l-e = sele	s-o-l-a = sola	
f	f-u-m-a = fuma	f-a-n-a = fana	f-u-m-i-s-a = fumisa	
t	t-a-l-a = tala	t-e-l-e = tele	t-i-m-a = tima	
p	p-a-n-i = pani	p-o-n-a = pona	p-u-m-e = pume	
r	r-a-h-a = raha	r-i-l-a = rila	r-i-m-a = rima	
j	j-a-m-u = jamu	j-a-s-i = jasi	j-e-s-i = jesi	
y	y-i-m-a = yima	y-e-n-a = yena	y-o-n-a = yona	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
k	k-a-m-u = kamu	k-o-m-a = koma	k-u-l-a = kula	
z	z-i-p-a = zipa	z-i-p-i = zipi	z-i-v-u-k-o = zivuko	
q	q-u-v-a = quva	q-u-l-u = qulu	q-a-k-a = qaka	
v	v-a-n-a = vana	v-i-t-o = vito	v-e-k-a = veke	
w	w-e-n-a = wena	w-i-n-a = wina	w-a-n-u-n-a = wanuna	
x	x-i-k-o-l-o = xikolo	x-i-s-i-b-i = xisibi	x-i-s-i-w-a-n-a = xisiwana	
ng	ng-o-t-i = ngoti	ng-u-v-a = nguva	ng-a-t-i = ngati	
dz	dz-o-v-o = dzovo	dz-a-n-a = dzana	dz-i-m-a = dzima	
ch	ch-o-v-o = chovo	ch-a-v-a = chava	ch-i-v-a = chiva	
mb	mb-i-l-u = mbilu	mb-a-h-a = mbaha	mb-a-n-g-a = mbanga	
hl	hl-a-m-b-a = hlamba	hl-e-k-a = hleka	hl-u-v-a = hluva	
sw	sw-e-k-a = sweka	sw-e-sw-i = sweswi	sw-i-m-i-l-a-n-a = swimilana	
rh	rh-a-v-i = rhavi	rh-a-m-b-u = rhambu	rh-u-l-a = rhula	
kh	kh-e-kh-e = khekhe	kh-u-m-e = khume	kh-a-l-e = khale	
kw	kw-i-n-i = kwini	kw-a-t-a = kwata	kw-i-h-i = kwihhi	
ts	ts-a-l-a = tsala	ts-e-v-u = tsevu	ts-o-l-o = tsolo	
ny	ny-o-n-g-a = nyonga	ny-i-k-o = nyiko	ny-i-k-a = nyika	
dy	dy-a-m-b-u = dyambu	dy-a-n-a = dyana	dy-e-l-o = dyelo	
lw	lw-e-l-a = lwela	lw-a-n-g-u = lwangu	lw-i-s-a = lwisa	
dl	dl-a-dl-a = dladla	dl-o-k-o-dl-a = dlokodla	dl-u-dl-a = dludla	
nt	nt-i-m-a = ntima	nt-i-y-i-s-o = ntiyiso	nt-a-m-b-u = ntambu	
th	th-i-n-i = thini	th-e-p-e = thepe	th-i-k-i-th-i = thikithi	
mf	mf-e-nh-e = mfenhe	mf-u-ts-u = mfutsu	mf-u-w-o = mfuwo	
mh	mh-a-l-a-mh-a-l-a = mhalamhala	mh-e-h-o = mheho	mh-a-w-u-r-i = mhawuri	
by	by-a-l-a = byala	by-a-n-y-i = byanyi	by-a-ts-o = byatso	
nk	nk-o-m-b-e = nkombe	nk-u-k-u-l-u = nkukulu	nk-o-k-o-ts-o = nkokotso	
tl	tl-u-l-a = tlula	tl-u-n-y-a = tlunya	tl-u-m-b-a-n-a = tlumbana	
nh	nh-a-m-u = nhamu	nh-a-n-g-a = nhanga	nh-a-rh-u = nharhu	
ph	ph-a-m-a = phama	ph-e-l-a = phela	ph-e-ph-a = phepha	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
pf	pf-u-t-a = pfuta	pf-a-l-a = pfala	pf-u-m-a = pfuma	
vh	vh-i-k-i = vhiki	vh-a-k-a-ch-a = vhakacha	vh-e-n-g-e-l-e = vhengele	
ns	ns-u-n-a = nsuna	ns-o-v-o = nsovo	ns-u-k-u = nsuku	
nc	nc-i-l-a = ncila	nc-i-nc-i = ncinci	nc-o-v-o = ncovo	
bv	bv-u-bv-u-k-a = bvubvuka	bv-u-t-a-m-a = bvutama	bv-u-m-b-a = bvumba	
mp	mp-a-m-a = mpama	mp-a-hl-a = mpahla	mp-a-n-dl-a = mpandla	
py	py-i-tl-a = pyitla	py-a-n-y-a = pyanya	py-e-t-u = pyetu	
qh	qh-a-v-u-l-a = qhavula	qh-a-v-u-l-e-l-a = qhavulela	qh-i-v-a = qhiva	
tw	tw-e-l-a = twela	tw-i-s-i-s-a = twisisa	tw-a-n-a-n-a = twanana	
nw	nw-i-s-a = nwisa	nw-e-l-a = nwela	nw-a-y-a = nwaya	
nx	nx-i-x-i-m-o = nxiximo	nx-a-x-a-m-e-l-o = nxaxamelo	nx-u-n-g-e-t-o = nxungeto	
n'	n'-h-w-e-t-i = n'hweti	n'-w-a-n-a = n'wana	n'-a-n-g-a = n'anga	
aa	g-aa = gaa	p-aa = paa	y-aa = yaa	
oo	y-oo = yoo	g-oo = goo	ch-oo = choo	
ii	dz-w-ii = dzwii	y-ii = yii	i-x-ii = ixii	
ee	n-gh-ee = nghee	c-i-n-g-ee = cingee	c-o-w-ee = cowee	
ngh	ngh-a-s-i = nghasi	ngh-a-l-a = nghala	ngh-o-z-i = nghozi	
ntw	ntw-a-l-a = ntwala	ntw-a-l-o = ntwalo	ntw-e-l-a-n-o = ntwelano	
ntl	ntl-a-n-g-e-l-o = ntlanelo	ntl-a-n-g-u = ntlangu	ntl-a-w-a = ntlawa	
ndz	ndz-i-l-o = ndzilo	ndz-i-m-a-n-a = ndzimana	ndz-e-k-o = ndzeko	
mpf	mpf-u-l-a = mpfula	mpf-u-v-u = mpfuvu	mpfh-u-k-a = mpfhuka	
tlh	tlh-i-b-u-k-a = tlhibuka	tlh-e-r-i-s-a = ttherisa	tlh-e-l-a = tlhela	
tsh	tsh-o-p-i = tshopi	tsh-i-n-y-a = tshinya	tsh-i-v-e-l-a = tshivela	
nkh	nkh-a-v-i = nkhave	nkh-a-v-a-x-e-l-o = nkhavaxelo	nkh-u-t-a-z-o = nkhutazo	
ndh	ndh-a-w-u = ndhawu	ndh-a-m-b-i = ndhambi	ndh-u-ndh-u-m-a = ndhundhuma	
ndl	ndl-e-v-e = ndleve	ndl-a-l-a = ndlala	ndl-u-w-a = ndluwa	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
ndy	ndy-a-n-g-u = ndyangu	ndy-e-l-o = ndyelo	ndy-o-n-g-o = ndyongo	
mby	mby-a-n-a = mbyana	mby-a-ts-u = mbyatsu	mby-i-n-dl-a = mbyindla	
khw	khw-a-ts-i = khwatsi	khw-e-l-a = khwela	khw-i-t-a = khwita	
rhw	rhw-a-l-a = rhwala	rhw-e-x-a = rhwexa	rhw-ee = rhwee	
mbh	mbh-u-r-i = mbhuri	mbh-o-n-i = mbhoni	mbh-o-n-g-o-l-o = mbhongolo	
ngw	ngw-e-n-y-a = ngwenya	ngw-e-d-i = ngwedi	ngw-i-d-i = ngwidi	
hlw	hlw-e-l-a = hlwela	hlw-e-r-i-s-a = hlwerisa	hlw-e-hlw-e = hlwehlwe	
nts	nts-a-k-i-s-i = ntsakisi	nts-e-n-g-o = ntsengo	nts-a-r-i-s-o = ntsariso	
ntsw	ntsw-aa = ntswaa	ntsw-e-l-e = ntswele	ntw-i-r-i = ntswiri	
nhw	nhw-a-n-y-a-n-a = nhwanyana	nhw-a-l-a = nhwala	nhw-ii = nhwii	
nkw	nkw-aa = nkwa	nkw-e-m-a = nkwema	nkw-i-nkw-i-r-i-m-b-a = nkwinkwirimba	
nhl	nhl-a-m-u-l-a = nhlamula	nhl-a-m-pf-i = nhlampfi	nhl-o-k-o = nhloko	
ntsh	ntsh-e-k-e-t-o = ntsheketo	ntsh-a-v-a = ntshava	ntsh-a-m-e-l-o = ntshamelo	
ntlh	ntlh-o-ntlh-o = ntlhontlho	ntlh-a-m-b-i = ntlhambi	ntlh-a-m-u = ntlhamu	
tshw	tshw-u-k-a = tshwuka	tshw-e-t-e-l-a = tshwetela	tshw-i-n-g-a = tshwinga	
ndzh	ndzh-o-p-e = ndzhope	ndzh-u-t-i = ndzhuti	ndzh-o-m-b-o = ndzhombo	
mbvh	mbvh-a-ch-a = mbvhacha	mbvh-u-v-a = mbvhuva	mbvh-u-l-a-x-i-f-u-v-a = mbvhulaxifuva	
nghw	nghw-a-z-i = nghwazi	nghw-e-n-dz-a = nghwendza	nghw-e-tl-i-s-a = nghwetlisa	
ntshw	y-i-ntshw-a = yintshwa	ntshw-a-t-ii = ntshwatii	ntshw-ee = ntshwee	
ndzhw	ndzhw-a-l-o = ndzhwalo	ndzhw-a-l-e-l-o = ndzhwalelo		

Rimba ra Nkunguhato & Xiletelo xo landzelerisa ntirho

- U nga ha hlawula ku tirhisa ntolovelo lowu hlamuseriweke eka xiyenge lexi nga hundza, kumbe u tshika.
- Swi nga ri na mhaka leswaku u hlawurile ku tirhisa ntolovelo wihi, u fanele ku ngenisa xiyenge xin'wana na xin'wana xa ririmi hi vhiki.
- Nakambe tsundzuka ku tirhisa maavele ya nkarhi hi xiyenge hi vhiki. Languta eka pheji ya 4.
- Kuma switsundzuxo eka nkomiso wo Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe eka pheji ya 5 ku kuma swiletelo.
- Tirhisa xiletelo xo landzelerisa ntirho ku tumbuluxa rhekodi yo olova ya ntirho lowu u wu endlaka vhiki na vhiki.

ATP

- Ku na 5 wa Nkunguhato na Swiletelo swo landzelerisa ntirho leswi nga hava nchumu, leswi u nga swi tirhisaka ku kunguhata na ku landzelerisa kharikhulamu loko u yi fikelerile eka kotara.
- U nga ha hlawula ku endla mpfuxeto eka mavhiki ya 9 & 10.
- Loko u swi tsakela, tivumbele ntolovelo na migingiriko ya wena, kambe tiyisisa leswaku swi landzelela swiletelo swa XIPHOKHAMA na Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe.
- Kutani, titumbuluxele Nkunguhato na Xiletelo xo Landzelerisa ntirho ku landzelerisa kharikhulamu loko u yi fikelerile eka kotara 4.

Tsundzuka, nongonoko lowu wo dyondza wa NECT Giredi 1-3 Ririmi ra le kaya wa kumeka ku va wu kopunuriwa eka website: www.nect.org.za

Nkongomelo wa 1:

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 2:

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 3:

Ngingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 4:

Ngingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 5: Mpfluxeto

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nongonoko wa Makambelelo

Makambelelo ya Madyondzelo

- Nongonoko wo kambela lowu landzelaka wu katsa vuswikoti bya nkoka bya nhluvukiso wa vuswikoti bya ku hlaya leswi vadyondzi va wena va faneleke ku swi kota eka xiyenge lexi.
- Lawa hi wona **masungulo ya vuswikoti bya ku hlaya** lebyi **vadyondzi hinkwavo va faneleke ku va na byona** loko va **heta Giredi ya 3**.
- A ku na ndlela yo hatlisa no olova ku landzelerisa 'Makambelelo ya Madyondzelo, kumbe 'Makambelelo ya Mafundza'.
- Ku ku pfuna ku endla leswi hi ndlela leyi nga ni xikongomelo, u nga ringeta leswi landzelaka:
 - Va na **buku yo rhexhodela makambelelo**, tshama na yona nkarhi hinkwawo.
 - Buku leyi yi fanele ku tsariwa XIHUNDLA.
 - Eka buku leyi, **va na na xiyenge xa mudyondzi un'wana na un'wana**.
 - Siku hinkwaro, **lemuka matirhelo ya vadyondzi**, kutani **u endla tinotsi ta leswi u swi xiyaka** leswi nga na vuxaka na vuswikoti lebyi.
- Lemuka swinene **vadyondzi lava nga endliki nhluvuko**, kutani u tirha na vona ku adiresa mintlhontlho ya vona.

Nongonoko wo kambela: FP Ririmi ra le Kaya

NTIRHO LOWUKULU	✓
U landzela swipimelo na leswi languteriweke etlilasini	
U lawula matitwelo ya yena	
U tirha a ri yexe	
U kota ku tirhisana ni mintlawana	
U kongomana na mitirho a yi heta hi nkarhi lowu nga hetiki mbilu	
U tsundzuka na ku yelanisa dyondzo ya khale na leyintshwa	
U tumbuluxa na ku hlayisa vuxaka lebyinene	
U ringetela hambu swi tika – a nga heli matimba	
KU YINGISELA & KU VULAVULA	✓
U hluvukisa na ku tirhisa ntivomarito lowu yaka wu bohana	
U landzelela swiletelo	
U vutisa swivutiso	
U hlamula swivutiso hi mfanelo, a tirhisa swivulwa leswi swi yaka swi bohana	
U tirhisa vuswikoti byo bula na byo vulavula hi mfanelo	
NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO & NTIVOMIMPFUMAWULO	✓
U phemelela marito a humesela mimpfumawulo ya wona ha wun'we wun'we hi nomo	
U twananisa mimpfumawulo yi va marito hi nomo	
U lemuka na ku hlaya mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondzisiweke (u dyondza ku hlangana ka letere na mpfumawulo)	
U vumba na ku phemelela marito lama tsariweke ehansi hi ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke	

KU HLAYA	✓
Nkarhi hinkwawo u ringeta ku hundzuluxa (ku twarisa) marito mantshwa hi ku tirhisa vutivi bya letere na mpfumawulo	
U hlaya switshuriwa eka maphepha yo tirhela hi nkholuko lowu kulaka na nkhaqato	
NTWISISO	✓
<i>Eka Xiyimo xa Masungulo, vuswikoti lebyi byi fanele byi akiwa hi nkarhi wa ku hlaya swin'we – loko mudyondzisi a karhi hlayela ehenhla switshuriwa swo bohana.</i>	
U komba ku navela ku tiva na ntsakelo hi nkarhi wa ku hlaya swin'we switori	
U hlamlula swivutiso swo tsundzuka hi nkaqato	
U nyika tinhlamulo leti nga na ndzandzelelano, mavonelo lama seketeriwaka eka swivutiso swa 'hikokwalaho ka yini'	
U endla nkomiso wa swiendleko swa nkoka eswitorini swo hlayela ehenhla	
U vula xikongomelo kumbe hungu ra switori leswi hlayiwaka	
U tsundzuka na ku yelanisa switori leswi se swi hlayiweke na switori swintshwa	
NTIVONTSALO	✓
U khoma penisele na switirhisiwa swo tsala hi mfanelo – a tirhisa makhomelo yo khoma hi tintiho tinharhu	
U tsala maletere lama dyondzisiweke hi mfanelo no hlayeka	
U tsala hi rivilo leri nga vilerisiki – u heta mitirho hi nkarhi lowu vekiweke	
KU TSALA	✓
U tirhisa ku tsala ku hundzisela mavonelo yakwe (a nga kopunuli)	
U tsala a ri yexe (u na wona maqhinga ya ku tsala, wa ma tirhisa ku hetisa mitirho yo tsala)	
U tirhisa vutivi byo yelanisa mpfumawulo na letere ku tsala marito (mapeletelo yo tiendlela)	
U hlayela vanghana leswi a swi tsaleke	

Makambeleso ya Madyondzelo

- U nga hlawula ku **titumbuluxela wa wena Ntirho wa Makambeleso ya Mafundza** ku ya hi swiletelo leswi nyikiweke eka **'Revised Section 4'** eka XIPHOKHAMA.
- Ndlela yin'wana, xikombiso xa **Ntirho wa Makambeleso ya Mafundza wa Kotara ya 4** xi **katsiwile laha hanshi**. U nga tirhisa Ntirho wa Makambeleso lawa ya Mafundza leswi ma nga xiswona, kumbe u cinca ko karhi leswaku ma tirhiseka etlilasini ya wena.
- 'Khadi ra mikutlunyo' ri katsiwile laha u nga tsalaka mbuyelo wa xikambelo xa vadyondzi eka xiyenge xin'wana na xin'wana.

Matirhiselo ya Rhubiriki

- Rhubiriki leyi landzelaka yi na mune wa tinhlamuselo ta tilevhele’
- Ti tlhela ti kombisa swiletelo swa mpimo swa levhele yin’wana na yin’wana.
- Ku engetela, maraka yi nyikiwile eka nhlamuselo yin’wana na yin’wana. Leswi swi swi kombisiwile eka swiangi ekusuhi na nhlamuselo ku ya hi swilaveko.
- U nga tirhisa swihlawulekisi leswi ku kambela vadyondzi va wena hi tindlela to hambana, ku ya hi ntsakelo wa xifundzankulu kumbe xifundza xa wena. Xikombiso:
 - U nga ha hlawula ku tiendlela nhlayo xikarhi ya levhele kumbe mpimo wa nghingiriko wo kambela.
 - Kumbe, u nga hlawula ku tiendlela maraka ya mudyondzi un’wana na un’wana.

Xikombiso:

- Mudyondzisi wa Ntsako u vekerile xihambano eka ku humelela ka yena ku ya hi swilaveko.
- U vona leswaku swihambano swi wela ko tala eka LEVHELE ya 2/ MPIMO wa 3-4. kKambe, u na LEVHELE yin’we ya LEVHELE 1/ nkutlunyo wa MPIMO 2. Kutani, u n’wi nyika **MPIMO wa 3**.
- Kutani, u tiendlela nkutlunyo ku ya hi timaraka eka xilaveko xin’wana na xin’wana. U kuma maraka ya 5 eka 14. Loko a avanyisa hi 2, u kuma 2.5, leyi a yi rhendzelaka ekusuhi na **MPIMO wa 3**.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
XILAVEKO 1	Mudyondzi u rungula switsongo hi xitori hi ndzandzelelano wo hoxeka. (1)	Mudyondzi mikarhi yin’wana wa yimanyana, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (2) ✗	Mudyondzi u rungula xitori hi nkhluluko, hi mikarhi a miyelanyana, wa kanakana kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (3)	Mudyondzi u rungula swo tala hi xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke, a nyika vuxokoxoko lebyi ringaneleke ku veka nhlamuselo erivaleni. (4-5)
XILAVEKO 2	Mudyondzi wa miyela hi xitalo, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (1)	Mudyondzi mikarhi yin’wana wa yimanyana, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (2) ✗	Mudyondzi u rungula xitori hi nkhluluko, hi mikarhi a miyelanyana, wa kanakana kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (3)	Mudyondzi u rungula xitori hi nkhluluko na hi ku titshemba, a nga yimi, a nga kanakani kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (4-5)
XILAVEKO 3	A ku na ku hambanisa eka thoni kumbe ntlakuso wa rito, kumbe mudyondzi a nga twali. (1) ✗	Mikarhi yin’wana mudyondzi u hambanisa thoni kumbe ntlakuso wa rito, kambe a hi nkarhi hinkwawo a swi endlaka hi mfanelo. (2)	Mudyondzi u hambanisa thoni kumbe ntlakuso wa rito loko a hlaya, ku ri na nkucetelonyana.(3)	Mudyondzi u hambanisa thoni kumbe ntlakuso wa rito loko a hlaya, ku ri na nkucetelo lowukulu. (4)

Macincelo

- Cinca maraka leyi nga 14 ku ya eka mpimo wa 1-7 hi ku avanyisa hi 2.

Hi tshemba leswaku mi ta kuma xiletelo lexi xa makambeleo xi ri lexi pfunaka swinene

- *I swa nkoka ku tsundzuka leswaku mintirho leyi ya makambeleo na maendlelo ya mikhakhuleto i swiringanyeto.*
- *Mi komberwa ku landzelela swileriso swa xifundzankulu kumbe xifundza xa n'wina loko swi ta eka swilaveko swa makambeleo.*

Makambelelo ya Madyondzelo: Khadi ra Mikutlunyo									
Mavito ya vadyondzi	Ku yingisela & ku vulavula	Ntivotimpfumawulo	Ku hlaya & Ntwisiso	Ntivotso	Ku tsala	Hi ku angarhela			
	U yingisela ndzandzazelano wa swileriso leswi yaka swi tika na ku endla leswi a leriswaka swona hi mfanelo.	U yingisela vukoxoxoko bya switori na ku hlamula switiso swo pfuleka.	U vumba marito hi ku tihisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke lembe leri.	U lemuka switwari swo fana leswi swi fambaka swin'we	U hlanya buku ehenhla eka xiyimo xa yena. U tihisa marito yo voniwa, mimpfumawulo, nropaxopo wa ximbanagu na xivumbeko swo hlamusela vuswikoti loko ku hlaiwa. U hlaiwa hi nkhumuko na matiwelo.	U hlamula switiso swa ntovele. U tihisa ku bvumba. U longoloxa swindleko hi ndzandzazelano lowu faneleke. U endla minkumbetelo.	u kopunula na ku tsala marito yo koma hi ku koka.	U tsala tindzimana ti2 (10 wa swivulwa) hi mintokoto kumbe swindleko. U tihisa ku hikahata hi mfanelo. U tihisa mikarhi hi mfanelo.	
Nomboro ya Nghingiriko wa Makambelelo	Ku xiyaxiya etlilasini	4.1	4.2	4.3	4.3	4.1	4.4	4.4	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									

Giredi 2 Kotara 4: Xikombiso xa Ntirho wa Makambeleo ya Mafundza

4.1: KU YINGISELA & KU VULAVULA / NTWISISO	
XIKONGOMELO	<p>U yingisela na ku tinghenisa eka xitshuriwa ku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U hlamula swivutiso swa ntwisiso mayelana na vuxokoxoko bya xitshuriwa • U hlamula swivutiso swo pfuleka hi xitshuriwa • U landzelerisa swiendleko swa xitshuriwa hi mfanelo • U endla minkumbetelo hi ximunhuhatwa eka xitshuriwa • U endla minkumbetelo
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Leswi swi nga endliwa nkarhi wun'wana na wun'wana ku suka eka Vhiki ra 4 ku fika eka Vhiki 7 • Endla leswi hi va Ravuntlhanu hi nkarhi wa nghingiriko wa swa nomo: Ku kanela hi ku Hlaya swin'we kumbe hi va Ravuntlhanu hi nkarhi wo Hlaya swin'we: Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Tirhisa xitori xa ku Hlaya swin'we xa vhiki leri nga hela. • Tshamisisa vadyondzi ku hetisa ntirho. • Kutani, vitana vadyondzi hi un'we un'we edesikini ra wena ku hetisa makambeleo. • Kombela vadyondzi va 1-2 ku hlamula xin'we xa mixaka leyi landzelaka ya swivutiso mayelana na xitshuriwa: <ul style="list-style-type: none"> Swivutiso swa ntwisiso mayelana na Vuxokoxoko 1 Mani...? 2 Yini...? 3 Rihi...? 4 Njhani...? 5 Kwihhi...? Swivutiso swo pfuleka 1 Hikokwalaho ka yini u ehleketa...? 2 Xana u nga endla ku yelanisa na...? 3 Loko a wu ri...xana a wu ta endla yini? Hikokwalaho ka yini? Ndzandzelelano 1 Xana ku humelele yini eku sunguleni ka xitori? 2 Xana ku humelele yini eku heteleleni ka xitori? 3 Xana ku humelele yini endzhaku ka ...? 4 Xana xo sungula ku humelela i yini: ...kumbe...? Minkumbetelo 1 Xana u nga kumbetela yini hi ... ku suka eka ...? 2 Xana u ehleketa yini? 3 Hikokwalaho ka yini u ehleketa leswaku ...? • Kambela mudyondzi un'wana na un'wana hi ku tirhisa rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI 4.1.KU YINGISELA & KU VULAVULA	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
SWIVUTISO SWO PFULEKA	Mudyondzi wa karhateka ku hlamula swivutiso swo pfuleka hi xitshuriwa hambiloko a pfuniwa. (1-2)	Mudyondzi u kota ku hlamula swivutiso swo pfuleka hi xitshuriwa a ri na nseketelo. (3-4)	Mudyondzi u hlamula swivutiso swo pfuleka hi xitshuriwa, kambe a nga swi koti ku seketela nhlamulo. (5-6)	Mudyondzi u hlamula swivutiso swo pfuleka hi xitshuriwa, na ku seketela nhlamulo. (7)
RHUBIRIKI 4.1.KU HLAYELA NTWISISO	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
SWIVUTISO SWO PFULEKA	Mudyondzi u kota ku tsundzuka hi mfanelo vuxokoxoko byin'we ku suka eka xitori.(1)	Mudyondzi u tsundzuka hi mfanelo vuxokoxoko byin'wana ku suka exitorini, a ri karhi a tsundzuxiwa. (2)	Mudyondzi u tsundzuka hi mfanelo vuxokoxoko hinkwabyo ku suka exitorini, a ri karhi a tsundzuxiwa. (3)	Mudyondzi u lemuka hi mfanelo vuxokoxoko hinkwabyo bya xitori hi xihatla, hi nkholuko na hi nkhaqato. (4-5)
NDZANDZELELANO	Mudyondzi a nga swi koti ku landzelerisa hi mfanelo swiendleko swa le ka xitshuriwa, hambiloko a pfuniwa.(1)	Mudyondzi u kota ku landzelerisa hi mfanelo swiendleko swa le ka xitshuriwa hi ku seketeriwa. (2)	Mudyondzi u kota ku landzelerisa hi mfanelo swiendleko swa le ka xitshuriwa kambe u teka nkarhi. (3)	Mudyondzi u landzelerisa swiendleko hinkwaswo swa le ka xitshuriwa hi xihatla na hi mfanelo. (4-5)
NKUMBETELO	Mudyondzi a nga swi koti ku endla nkumbetelo lowu twisisekaka hi ximunhuhatwa kumbe xanchumu ku suka exitorini hambiloko a pfuniwa. (1)	Mudyondzi u endla nkumbetelo lowu twisisekaka hi ximunhuhatwa kumbe xanchumu ku suka exitorini hi ku seketeriwa. (2)	Mudyondzi u endla nkumbetelo lowu twisisekaka hi ximunhuhatwa kumbe xanchumu ku suka exitorini handle ka nseketelo. (3)	Mudyondzi u endla nkumbetelo wa kahle hi ximunhuhatwa kumbe xanchumu ku suka exitorini handle ka nseketelo. (4)

4.2: NTIVOMIMPFUMAWULO	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> • U vumba marito hi ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Endla leswi hi Vhiki ra 5 kumbe 6, hi Musumbhunuku hi nkarhi wa dyondzontsongo ya Ntivontsalo
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Kumbela vadyondzi ku pfula pheji ro basa kutani va tsala nhlokomhaka: Xikambelwana xa Ntivomarito • Lexi landzelaka, komba vadyondzi ku petsa phepha hi le xikarhi etibukwini ta vona, kutani va tsala tinomboro 1-10 endzilakaneni, kutani a tsala 11 – 20 exikarhi ka pheji. • Hlamusela vadyondzi leswaku u ta vitana nomboro na mpfumawulo kumbe rito. Va fanele va tsala rito ekusuhi na nomboro leyi faneleke. • Loko mudyondzi a nga swi tivi ku tsala rito, u fanele ku dirowa ntila lowutsongo ekusuhi na nomboro. • Xo landzela, hlamusela vadyondzi leswaku u ta va vitanela swivulwa swimbirhi. Va fanele va tsala ehansi. Va fanele va tirhisa mahikahatelo lamanene. • Dyondzisa vadyondzi ku miyela hi mikarhi ya swikambelwana, va nga languti eka ntirho wa van'wana. • Endla nongonoko wa 20 wa marito lawa u nga ta vitanela – tiyisisa leswaku mimpfumawulo hinkwayo leyi kamberiwaka yi dyondzisiwile. • Endla swivulwa swi2 swo koma swa 5 wa marito hi xin'we. Leswi swi fanele ku va marito yo voniwa kumbe mimpfumawulo leyi vadyondzi va faneleke ku yi tiva. • Emakumu ya xikambelwana, hlengeleta tibuku ta vadyondzi kutani u ti koroketa. • Kumbela mudyondzi un'wana na un'wana hi rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
MPELETO WA MARITO YA NTIVOMIMPFUMAWULO	Mudyondzi u kume exikarhi ka 1-6 wa marito hi mfanelo. (1-2)	Mudyondzi u kume exikarhi ka 7 – 12 wa marito hi mfanelo. (3-4)	Mudyondzi u kume exikarhi ka 13 - 18 wa marito hi mfanelo. (5-6)	Mudyondzi u kume exikarhi ka 19 - 20 wa marito hi mfanelo. (7-8)
MPELETO WA SWIVULWA SWA MBITANELO	Mudyondzi u kume exikarhi ka 0-3 wa marito hi mfanelo.(1)	Mudyondzi u kume exikarhi ka 4-6 wa marito hi mfanelo.(2)	Mudyondzi u kume exikarhi ka 7-8 wa marito hi mfanelo.(3)	Mudyondzi u kume exikarhi ka 9-10 wa marito hi mfanelo.(4)
KU HIKAHATA SWIVULWA SWA MBITANELO (Letere lerikulu eku sunguleni ka xivulwa xin'wana na xin'wana. Hiko emakumu ya xivulwa xin'wana na xin'wana.)	Mudyondzi u tirhise 0 kumbe 1 wa mimfungho yo hikahata hi mfanelo. (.5)	Mudyondzi u tirhise 2 wa mimfungho yo hikahata hi mfanelo. (1)	Mudyondzi u tirhise 3 wa mimfungho yo hikahata hi mfanelo. (1.5)	Mudyondzi u tirhise 4 wa mimfungho yo hikahata hi mfanelo. (2)

4.3: NTIVOMIMPFUMAWULO / KU HLAYA SWIN'WE	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> • U lemuka mpfumawulo wa switwari swimbirhi leswi fambaka swin'we • U hlayela ehenhla buku eka xiyimo xa yena. • U tirhisa marito yo voniwa, mimpfumawulo, vuswikoti byo kuma mongo wa mhaka na vuswikoti byo hundzuluxa. • U hlaya hi nkholuko lowu ndlandlamukaka na matitwelo.
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Leswi swi nga endliwa nkarhi wun'wana na wun'wana ku suka eka Vhiki ra 6 ku fika eka Vhiki 8 • Endla leswi hi nkarhi wa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Hi nkarhi wa 'Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka' vitana xirho ha xin'we xin'we xa ntlawa ku ta ku hlayela. • Sungula hi ku kombela mudyondzi ku hlaya nongonoko wa mimpfumawulo na marito lama tirhisaka mimpfumawulo ya switwari swimbirhi leswi fambaka swin'we lawa va faneleke ku ma tiva, xikombiso: aa! ee! oo! tani hi le ka ahee, gaa, mananoo, yoo, whii) • Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlayela ehenhla ku suka eka xitshuriwa xa xiyimo xa yena. Tiyisisa leswaku xitshuriwa xi katsa marito lama hundzuluxekaka. • Kambela mudyondzi un'wana na un'wana hi rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI 4.3 NTIVIMPFUMAWULO	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
U LEMUKA NA KU HLAYA MIMPUMAWULO YA SWITWARI SWIMBIRHI LESWI FAMBAKA SWIN'WE	Mudyondzi wa tikeriwa ku hlaya mimpumawulo na marito man'wana na man'wana hi mfanelo. (1-2)	Mudyondzi u hlaya mimpumawulo na marito man'wana hi mfanelo. (3-4)	Mudyondzi u hlaya mimpumawulo na marito yo tala hi mfanelo.(5-6)	Mudyondzi u hlaya mimpumawulo na marito hinkwawo hi mfanelo.(7)
RHUBIRIKI 4.3 KU HLAYA	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
VUSWIKOTI BYO HUNDZULUXA	Mudyondzi u lava nseketelo swinene hi ntivomimpumawulo ku suka eka mudyondzi ku kota ku hlaya rito leri a nga ri tiviki. Mudyondzi wa tikeriwa ku phemelela marito ma va hi mapeletwana kumbe mimpumawulo. Mudyondzi u tiva marito matsongo ya ntolovelo/ marito lama tirhisiwaka hi ntolovelo.(1)	Mudyondzi u ringeta ku tirhisa ntivomimpumawulo ku hlaya marito yo kala a nga ma tivi kambe u lava nseketelo ku suka eka mudyondzi. Mudyondzi wa swi kota ku phemelela marito ma va hi mapeletwana kumbe mimpumawulo hi nseketelo wa mudyondzi. Mudyondzi u tiva marito man'wana ya ntolovelo/ marito lama tirhisiwaka hi ntolovelo.(2)	Mudyondzi u tirhisa ntivomimpumawulo na mapeletwana ku twarisa marito yo kala a nga ma tivi, kambe nkarhi na nkarhi u lava ku pfuniwa ku twanansa mimpumawulo ku vumba rito. Mudyondzi u tiva marito hinkwawo lama dyondzisiweke ya ntolovelo/ marito lama tirhisiwaka hi ntolovelo.(4-5)	Mudyondzi u tirhisa ntivomimpumawulo na mapeletwana ku twarisa marito yo kala a nga ma tivi, naswona hi xitalo u twanansa mimpumawulo ku vumba rito. Mudyondzi u tiva marito hinkwawo lama dyondzisiweke ya ntolovelo/ marito lama tirhisiwaka hi ntolovelo.(4-5)
NKHULUKO	Mudyondzi wa kanakana loko a karhi a hlaya, wa miyela loko a fika eka marito lawa a nga ma tiviki kumbe a tlula marito yo kala a nga ma tivi, u vuyelela marito kumbe swivulwana.(1)	Mudyondzi u hlaya a karhi a yimanyana kumbe ku kanakana. Mudyondzi u na 'maganga' lawa ya tikaka ku ma hundza.(2)	Mudyondzi u hlaya a karhi a yimanyana hi ncino. U na ku tikeriwa hi marito yo karhi na/ hi swivumbeko swa swivulwa.(3)	Mudyondzi u hlaya hi ku olova a yimanyana. Mudyondzi wa swi kota ku tilulamisa loko a hlaya marito yo karhata na / swivumbeko swa swivulwa.(4-5)
MATITWELO	Mudyondzi u hlaya hi rito ro kala ri nga cinci.(1)	Minkarhi yin'wana, loko mudyondzi a twa a titsheмба, u hambanisa thoni kumbe ntlakuko wa rito.(2)	Mudyondzi u hlaya a kombisa matitwelo, a hambanisa thoni na ntlakuso wa rito hi mfanelo. (3)	Mudyondzi u hlaya a kombisa matitwelo ya kahle swinene a hambanisa thoni na ntlakuso wa rito. (4)

4.4: NTIVONTSALO / KU TSALA	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> • U kopunula na ku tsala marito yo koma hi ku koka. • U tsala tindzimana ti2 (10 wa swivulwa) hi mintokoto ya yena n'wini kumbe swiendleko. • U tirhisa swihikahato hi mfanelo. • U tirhisa mikarhi hi mfanelo.
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Endla leswi hi ku tirhisa dyondzo yo tsala ya Mavhiki ya 3-4, Mavhiki ya 5-6, kumbe Mavhiki ya 7-8.
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Fambisa dyondzo ya ku tsala tanihi ntolovelovelo. • Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka ku tsala. • Kambela ntivontsalo na ku tsala ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku tirhisa rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI 4.4 NTIVONTSALO	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
NTIVONTSALO: KU TSALA HI KU KOKA	Mudyondzi wa tikeriwa ku tsala hi ku koka. Ku na swihoxo hi mavumbelo ya maletere na sayizi. Mudyondzi u tsala hi ku nonoka. (1-2)	Mudyondzi u endla nhluvuko eka matsalelo yo koka. Ka ha ri na swihoxo hi mavumbelo ya sayizi ya maletere. Rivilo ra matsalelo ra hlulukaka. (3-4)	Mudyondzi u endla nhluvuko lowunene eka matsalelo yo koka. Ku na swihoxonyana hi mavumbelo ya sayizi ya maletere. Rivilo ra matsalelo ri kahle. (5-6)	Mudyondzi u endla nhluvuko wo saseka eka matsalelo yo koka. Ku na swihoxonyana hi mavumbelo ya sayizi ya maletere. Rivilo ra matsalelo ri kahle swinene. (7)
RHUBIRIKI 4.4 NTIVONTSALO	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
KU TSALA: VUTUMBULUXI	Swa nonoha ku twisisa vonelo, kumbe ri hava vutumbuxi – u kopunule xikombiso xa mudyondzisi. (0)	Vonelo ra twisiseka naswona ri na vutumbuluxi, hambileswi ri yelanaka na xikombiso. (1)	Vonelo i ra yena n'wini naswona ri na vutumbuluxi. (2)	Vonelo i ra yena n'wini ri na vutumbuluxinaswona ri na vutshila. (3)
KU TSALA: KU LEHA NA XIVUMBeko	Xitshuriwa xi na swivulwa swa le hansi ka 6, kumbe swivulwa a swi na xivumbeko lexi faneleke xa tindzimana ti2. (1)	Xitshuriwa xi na kwalomu ka 6-7 wa swivulwa. Swivulwa a swi na xivumbeko lexi faneleke xa tindzimana ti2. (2)	Xitshuriwa xi na kwalomu ka 8-9 wa swivulwa. Swivulwa swi na xivumbeko lexi faneleke xa tindzimana ti2. (3)	Xitshuriwa xi na swivulwa leswi nga riki ehansi ka 10. Swivulwa swi na xivumbeko lexi faneleke xa tindzimana ti2. (4)
KU TSALA: SWIHIKAHATO	Mudyondzi wa tikeriwa ku tirhisa maletere lamakulu na tihiko nkarhi hinkwawo na hi mfanelo hambiloko a pfuniwa. (0)	Mudyondzi u tirhisa maletere lamakulu na tihiko hi mfanelo, kambe wa tikeriwa hi swihikahato swin'wana. (1)	Mudyondzi u tirhisa swihikahato hinkwaswo leswi dyondzisiweke, kambe u endla swihoxo nkarhi na nkarhi. (2)	Mudyondzi u tirhisa swihikahato hinkwaswo leswi dyondzisiweke hi mfanelo, naswona a nga tali ku endla swihoxo. (3)
KU TSALA: NKARHI	Mudyondzi wa tikeriwa ku tsala a tirhisa nkarhi wun'we, hambiloko a pfuniwa ku suka eka rimba ra ntirho na hi mudyondzisi. (1)	Mudyondzi wa swi kota ku tsala a tirhisa nkarhi wun'we, hi ku pfuniwa. U kota ku tirhisa nkarhi wa sweswi na lowu nga hundza. (2)	Mudyondzi u kota ku tsala a tirhisa nkarhi wun'we, a nga pfuniwi. U kota ku tirhisa nkarhi wa sweswi, lowu nga hundza na lowu taka. (3)	Mudyondzi u kota ku tsala a tirhisa nkarhi wun'we hi mfanelo. U kota ku tirhisa nkarhi wa sweswi, lowu nga hundza na lowu taka kahle. (4)

